

Васильківська Надія Адамівна —

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Україна

Коло наукових інтересів: актуальні проблеми теорії і методики навчання української мови в початковій школі.

Автором опубліковано статті у фахових виданнях (українських та зарубіжних), видано посібники для вчителів початкових класів, учнів, студентів педагогічних вузів; у співавторстві – підручник «Українська мова» для 3 класу (2011, 2013, 2016 рр.), навчально-методичний комплект з української мови для 3 класу, навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів «Методика навчання української мови в початковій школі». Науковий доробок нараховує понад 70 праць, у тому числі монографію, 24 посібники, 3 методичні рекомендації для учителів початкових класів.
e-mail: vasulkivska8@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-126-133>

УДК 373.3.016:811.161.2

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМІНЬ ПРАЦЮВАТИ ІЗ ЗАГОЛОВКОМ ТЕКСТУ

У статті доведено необхідність взаємозв'язаного опрацювання елементів лінгвістики тексту та формування мовленнєвих умінь учнів. Здійснено аналіз останніх досліджень і публікацій. Охарактеризовано програму, підручники для початкової школи з точки зору досліджуваної проблеми. Проаналізовано зв'язні писемні висловлювання молодших школярів, з'ясовано недоліки мовлення та їх причини. Описано науково-теоретичні засади та методичні рекомендації щодо опрацювання елементів лінгвістики тексту, зокрема, методику роботи із заголовком. Подано класифікацію вправ (залежно від рівня самостійності й пізнавальної активності: розпізнавальні, конструктивні, творчі). Описано різноманітні завдання, які можна пропонувати учням до виконання відповідних вправ. Подано багато прикладів відповідних завдань на текстовому матеріалі. Визначено перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Ключові слова: лінгвістика тексту; текст; заголовок; комплекс вправ.

Постановка проблеми. «Мовна культура людини – дзеркало її духовної культури» [3, с. 202]. Формування духовно багатой, творчої особистості, здатної до соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні, не мислиться без належного розвитку інтелектуальних умінь, відповідної мовної освіти, культури мовлення. У зв'язку з цим значної уваги вимагає формування в учнів умінь і навичок вільного володіння мовою, пошук успішних шляхів вирішення зазначеної проблеми.

Сформуванню особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови, є можливим за умови реформування початкової школи й оновлення її змісту освіти. У нових Типових освітніх програмах для 1-2 класів зазначено, що метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговатися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей [2, с. 194]. Відбувається переорієнтація процесу навчання української мови на розвиток мовної особистості молодшого школяра, формування його комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Успішне формування мовленнєвих умінь і навичок учнів можливе за умови звернення методики до лінгвістики тексту. Розв'язання даної проблеми започатковано в дослідженнях В. Бадер, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Н. Гац, Д. Кравчук, Т. Ладиженської, М. Львова, Л. Нечай, В. Мельничайка, В. Собко та ін. Науковці довели принципову доцільність і можливість введення відомостей з лінгвістики тексту в практику навчання мови молодших школярів і формування на цій основі комунікативно-мовленнєвих умінь, що вже частково реалізовано в підручниках з української мови.

Учні на практичному рівні ознайомлюються з такими найголовнішими ознаками тексту: тематична єдність, основна думка, заголовок, зв'язність та основні засоби міжфразового зв'язку, структура і типи текстів. Наявність цих відомостей у шкільному курсі дала поштовх для створення інноваційного підходу до розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи і, звичайно ж, дала змогу підвищити рівень володіння молодшими школярами комунікативними вміннями. Разом з тим вивчення типових недоліків учнівських висловлювань дозволяє зробити висновок про недостатній рівень володіння учнями навичками зв'язного викладу думок. Зв'язні писемні висловлювання учнів 3-4-х класів відзначаються логіко-композиційною недосконалістю цілого тексту, а також мікротем, що його складають. Часто учнівські твори не підпорядковуються певній ідеї, у них важко встановити головну думку, простежити за її розвитком. Такі висловлювання характеризуються відсутністю смислової зв'язності, порушенням послідовності викладу думок, переривчастістю викладу. Причину цього ми вбачаємо у недостатньому дослідженні лінгводидактичних засад розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів. Нерозробленість проблеми в методичному аспекті виявляється у відсутності чітких рекомендацій щодо опрацювання лінгвістичного матеріалу в органічному взаємозв'язку з розвитком мовлення учнів. У результаті цього одержувані молодшими школярами відомості з лінгвістики тексту (про текст, структуру тексту, його найголовніші ознаки, його заголовки і типи, стилі тексту тощо) недостатньо спрямовуються в русло удосконалення мовленнєвих умінь і навичок.

У системі навчання розвитку мовлення молодших школярів актуальною є проблема формування вмінь працювати із заголовком тексту. Аналізуючи праці науковців (А. Брудний, І. Гальперін, Є. Джанджакова, О. Кисельов, Я. Кодлюк, В. Кухаренко, Т. Ладиженська, М. Соловейчик та ін.), можна зробити висновок, що кожен з них намагається підійти з різних сторін до вирішення кола проблем, інтегрованих з назвою тексту, її статусом, кількістю функцій, класифікацією заголовків тощо. Проте, аналіз методичної літератури, навчальних програм, діючих підручників вказує на недостатню увагу до заголовка як однієї з основних ознак тексту. Незначна кількість вправ (переважно однотипних), які практикуються під час вивчення тих чи інших програмових тем, не є достатньою, аби формувати в учнів чітке уявлення про значення заголовка і досконале вміння працювати з ним.

Отже, актуальність проблеми формування у молодших школярів умінь працювати із заголовком тексту зумовлена: соціальною значущістю володіння мовою як засобом спілкування і пізнання, потребою удосконалення процесу формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів початкових класів, недостатністю вивчення проблеми в теоретичному і практичному аспектах.

Зазначені чинники зумовили **мету статті**, яка полягає в розробці комплексу вправ, різних за своїм характером (розпізнавальних, конструктивних, творчих), які чітко відповідають педагогічним, методичним і лінгвістичним вимогам та являють собою систему роботи, що сприяє розвитку відповідних текстотворчих умінь, у тому числі вміння працювати із заголовком тексту.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше науково-теоретичні засади та методичні рекомендації щодо опрацювання елементів лінгвістики тексту, зокрема методику роботи із заголовком.

Працюючи з текстами букваря і дитячою книжкою, учні пересвідчуються, що заголовок тексту завжди відповідає його змісту. Тому прочитавши назву твору, можна дізнатися, про що в ньому йдеться. Другокласники отримують уявлення про заголовок, учаться співвідносити його зі змістом, добирати самостійно. Аналізуючи запропоновані зразки текстів, колективно виконуючи вправи, школярі усвідомлюють, що заголовок тісно пов'язаний зі змістом, відображає те найголов-

ніше, про що йдеться в тексті; дібрати заголовок – це означає точно і, по змозі, стисло передати те, що автор хотів нам повідомити. Для початку учням пропонують нескладні завдання на встановлення відповідності заголовка змісту, вибір із пропонованих заголовків тих, що найкраще відповідають тексту. Дещо складнішими є завдання на добір заголовка. Другокласники добирають заголовок до теми тексту чи до його основної думки (без повідомлення учням термінів). Добираючи до тексту заголовок, учні 3–4-х класів повинні зважати ще й на тип і стиль висловлювання, вміти передбачувати його за назвою, а також створювати текст на основі заголовка.

З метою формування в молодших школярів умінь працювати із заголовком тексту радимо практикувати різні тренувальні вправи. Учитель може використовувати ті чи інші завдання (вправи) залежно від того, наскільки посилюються вони є для учнів відповідного віку. Залежно від рівня самостійності й пізнавальної активності виокремлюємо такі групи вправ: розпізнавальні, конструктивні та творчі.

Вправи розпізнавального характеру використовуються з метою закріплення одержуваних знань та формування умінь і навичок, пов'язаних з оволодінням конкретним мовним матеріалом. Основним призначенням цих вправ у нашому дослідженні є формування в учнів уміння виявляти заголовок, співставляти його з текстом, диференціювати та з'ясувати роль заголовків у тексті.

Які завдання можна пропонувати учням до виконання вправ розпізнавального характеру?

1. Вправи на встановлення відповідності заголовка даному текстові:

- встановити наявність заголовка;
- з'ясувати, чи підходить заголовок до даного тексту;
- визначити, чи відповідає заголовок темі тексту;
- встановити, чи відповідає заголовок основній думці даного тексту.

Наприклад

Лікування музикою

Музиці відводиться багато місця в нашому житті, але мало кому відомо, як вона діє на організм людини. Досліди показали, що темп музики впливає на діяльність серця, температуру шкіри. Доведено, що музика поліпшує пам'ять. Тому зараз музику використовують при лікуванні деяких захворювань.

(Книга-календар «Дванадцять місяців»)

Завдання до тексту.

- Скажи, як називається текст.
- Прочитай його і скажи, про що розповідається в тексті.
- Подумай, чи підходить заголовок до даного тексту.

2. Вправи на встановлення відповідності заголовка типові тексту:

- визначити тип тексту, з'ясувати, чи відповідає заголовок текстові певного типу;
- зіставити заголовки з типами текстів, що мають спільний предмет висловлювання.

Наприклад

Літня ніч

Настав вечір. Стояла дивовижна тиша. Вітер ледь колихав ніжний серпанок чорного туману. Яскравий захід позолотив і розфарбував далечинь. Безбережне озеро побіскує, ніби сталь. Усе голосніше почали перегукуватися нічні пташки. Десь зовсім близько беззвучно пронеслися кажани. Іноді чувся різкий крик сови. Літня ніч чарувала всіх своєю таємничістю.

(Журнал «Барвінок»)

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Поміркуй, з якою метою автор написав його.
- З'ясуй, який це текст – опис, розповідь чи міркування.
- Вкажи, чи відповідає заголовок тексту-опису.

3. Вправи на встановлення відповідності заголовка стилеві тексту:

- визначити стиль тексту, з'ясувати чи відповідає заголовок текстові певного стилю;
- зіставити заголовки зі стилями текстів, що мають спільний предмет висловлювання.

Наприклад

Найкрасивіша

Яку пташку з усіх пернатих слід вважати найкрасивішою? Орнітологи називають рожеву чайку.

Рожева чайка – окраса Арктики. Наче яскрава квітка, ширяє пташка серед суворой природи Півночі. У незамерзаючих ополонках і розводах Північного Льодовитого океану проводить рожева чайка більшу частину свого життя.

(За М. Трублаїні)

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Про кого тут розповідається? З якою метою автор створив цей текст?
- Визнач, до якого типу відноситься цей текст.
- Вкажи, це опис художній чи науковий.
- З'ясуй, чи відповідає заголовок художньому опису. Відповідь обґрунтуй.

Конструктивні вправи пов'язані з різного роду змінами, перетвореннями вихідного матеріалу. Сюди відносимо: мовний експеримент, синонімічні заміни, редагування (згадані види вправ у методиці набули статусу прийомів).

1. Прийом лінгвістичного експерименту становить деформування вихідного матеріалу, штучне придумування варіантів заголовків, що дає можливість навчити дітей оцінювати і відбирати заголовки з урахуванням їх доцільності.

Можна використати такі види лінгвістичного експерименту:

- наявний у тексті заголовок замінити таким, що не підходить до змісту тексту (його теми, основної думки);
- пробувати замінити заголовок тексту таким, що не відповідає типові тексту;
- поданий заголовок спробувати замінити таким, що не підходить до стилю даного тексту.

Наприклад

Яблунька

Посадив садівник у саду дику яблуньку. Зрізав зелену верхівку. Розколов стовбурець і увіткнув молодий пагінець від хорошої яблуні.

Захворіла яблунька. Але скоро одужала й зрослася з чужою гілкою... Через три роки зацвіло дерево білими запашиними квітами. Потім пелюстки опали. На їхньому місці з'явилась зелена зав'язь.

До осені вирости великі, рум'яні, солодкі яблука.

(За К. Ушинським)

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?
- Вкажи, чи підходить заголовок до даного тексту.
- Поміркуй, чи можна цей текст назвати «Дика яблунька»? Чому?
- А якщо спробувати замінити заголовок на такий: «Солодкі яблука»? Чи підійде він?

Відповідь обґрунтуй.

2. Редагування полягає в тому, що учні вносять певні зміни у вихідний мовний матеріал. Школярі навчаються вдосконалювати написане в різних напрямках, що дозволяє усувати недоліки і потім на цій основі попереджувати подібні помилки у власному мовленні. Ліквідація недоліків передбачає вміння виконувати операції аналізу, відбору, реконструювання, мотивації використання необхідного для певної ситуації заголовка.

Рекомендуємо використовувати різні види редагування, спрямовані на:

- забезпечення відповідності заголовка змістові тексту (його темі, основній думці);
- забезпечення відповідності заголовка типові тексту;
- дотримання стилістичної єдності.

Проілюструємо прикладами використання деяких видів редагування.

Приклад 1**Біда**

Наталочка виручила з біди бджілку. Бджілка хотіла напитися і впала в бочку з водою. Дівчинка кинула на воду листочок. Вилізла на листочок бджілка, обсушила крильця й полетіла.

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Про що в ньому розповідається?
- Поміркуй, чи правильно учень назвав даний текст. Чому?
- Відредагуй дібраний учнем заголовок.

Приклад 2

Йде коза вулицею, додому поспішає. Удома її господиня нагодує й напоїть. Але якщо господиня забариться, коза й сама щось поцупить. У сінях віник поскубе, на кухні хлібчик ухопить, у городі розсаду поїсть, у садку кори з яблуні здере. От яка бешкетниця!

(Євген Чарушин)

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Про що в ньому йдеться?
- З'ясуй, який це текст – розповідь, опис чи міркування.
- Поміркуй, чи правильно виконала завдання учениця, дібравши до даного тексту заголовок «Коза-красуня».
- До якого типу тексту може підійти цей заголовок? Чому?

3. Прийом синонімічної заміни сприяє формуванню вміння вибирати заголовки з урахуванням специфіки стилю.

Радимо використовувати такі різновиди згаданого прийому:

- знаходження синонімічних заголовків серед запропонованих;
- вибір найвдалішого заголовка з поданих;
- заміна заголовка синонімічним: а) як прийом редагування, використаний з метою забезпечення стилістичної єдності тексту; б) у формі лінгвістичного експерименту з метою порівняння заголовків і пояснення доцільності використання того чи іншого заголовка. (Названий прийом вже розглядався вище).

Приклад 1

Учні влаштували в школі лікарню. Лікарями були самі діти.

Хворі не плакали, ні на що не нарікали. Вони тихенько лежали й чекали.

За допомогою ножиць, чистого паперу, тканини і клею школярі лікували хворих.

Завдання до тексту.

- Розкажи, про яку лікарню йдеться в тексті.
- Вибери з поданих заголовків до тексту. Поясни свій вибір.

Лікування книг

Незвичайна лікарня

Книжкова лікарня

Приклад 2

Прийшла довгождана весна.

Ранки ще холодні, проте вдень тепла сонячна посмішка пробуджує природу. Дзюркотить прозорими струмками талий сніг, напуває життєдайною водицею землю. Ось пробиваються на світ перші весняні квіти: проліски і підсніжники. Веселіше цвірінкають осілі птахи. Бубнявють бруньки на деревах. Хвалиться своїми сережками береза. Ділиться з людьми своїм поживним березовим соком. Милує око своїми котиками верба. Подекуди уже випустила своє молоденьке світло-зелене листя...

(Богдан Андрушків)

Завдання до тексту.

- Прочитай текст. Подумай, з якою метою він написаний.
- Визнач тип тексту: розповідь, опис, міркування.

– Вкажи, який це опис – художній чи науковий.

– Із поданих нижче заголовків вибери той, що найбільше підходить до художнього опису. Відповідь обгрунтуй.

Заголовки: «Весна», «Прийшла весна», «Весняна краса».

Творчі вправи є найважчими, вимагають від учнів складних умінь. Ці вправи не передбачають ні зразка, ні конструктивних умінь. Вони спонукають учнів будувати заголовки довільно, спираючись на мовне чуття та засвоєні раніше закономірності.

Молодшим школярам посильні такі види вправ: вправи на добір заголовка до тексту; вправи на передбачення за заголовком змісту тексту і його форми (типу, стилю).

1. Добір заголовка до тексту є досить складним завданням і потребує попередньої підготовки дітей. За допомогою відповідно сформульованих запитань педагог ознайомлює їх із принципами добору заголовка до тексту. Цю роботу можна проводити у таких напрямках: добирати заголовок до теми тексту; добирати заголовок до основної думки тексту; добирати заголовки до текстів різних типів; добирати заголовки відповідно до стилю тексту.

Проілюструємо вправи відповідними прикладами.

Приклад 1

Вишивки – один із найпоширеніших видів ручних праць українських жінок і, зокрема, дівчат. Вишивки уживають в українському народному побуті передусім на предметах одягу, гол. на жіночих і чоловічих сорочках. Крім того, вишивки поширені на предметах домашнього вжитку, як наліжники, обруси, пошивки, рушники та ін. Кожна вишивка своєю технікою, композицією, мотивами й кольорами відповідає своєму призначенню.

(Енциклопедія українознавства)

Завдання до тексту.

– Прочитай текст. Подумай, про що тут розповідається. Коротко розкажи своїми словами.

– Як би ти назвав цей текст, щоб у заголовку точно передати зміст? (Учні пропонують різні варіанти заголовків). Вибери із заголовків найвдаліший.

Приклад 2

Трясогузки

Трясогузки – дуже корисні пташки. Вони спритно знищують комарів і мух на льоту. Особливо велику користь приносять ці пташки на городі. Вони швидко бігають по грядках і скльовують із землі й рослин шкідників. Тому трясогузок треба оберігати.

(З журналу)

Завдання до тексту.

– Прочитай текст. Подумай, що автор хотів сказати цим оповіданням. (До якої думки прагнув нас підвести?).

– Придумай до тексту заголовок, який точно передав би, що саме хотів сказати автор.

– Із пропонуєних заголовків вибери найкраще сформульований. Поясни свій вибір.

– Порівняйте власні заголовки з авторським. Поміркуйте, чому автор саме так назвав своє оповідання.

Варто зауважити, що в ході такої роботи школярів навчають визначати найістотніше в тексті. Для цього спільно аналізують варіанти учнівських формулювань і вибирають найвідповідніші, мотивуючи цей вибір, порівнюють дібрані заголовки з авторським зразком.

Педагог звертає увагу на вміння дітей чітко формулювати заголовок, доводить переваги стислих форм викладу, редагує пропонуєні варіанти або спільно з учнями аналізує варіанти їхніх формулювань і добирає найвдаліші.

Учні можуть повправлятися у самостійному доборі заголовків до текстів різних типів, орієнтуючись на запитання. Так, якщо до опису ставимо запитання *яка?* (киця), то назвати його можна «Наша кия-красуна».

Слід пам'ятати, що кожен текст – це висловлювання певного стилю. Добираючи заголовки до текстів різних стилів на одну тему, можна звернути увагу учнів на відмінності у їхніх заголовках: «Чарівниця зима», «Зимові зміни у природі».

2. Цікавими є вправи на передбачення змісту тексту і його форми (типу, стилю).

Приклад 1

Що таке Батьківщина?

о таке Батьківщина?

*За віконцем калина,
тиха казка бабусі,
ніжна пісня матусі,
дужі руки у тата,
під тополями хата,
під вербою криниця,
в чистім полі пшениця.*

(Петро Бондарчук)

Завдання до тексту.

– Прочитай заголовок до тексту. Як ти гадаєш, про що розповідатиметься в цьому тексті? (*Учні читають*).

– Чи співпали твої прогнози щодо змісту тексту?

Приклад 2

Сон

Сон. Цікаво, чому так назвали цю рослину? Виявляється, що її квітка не терпить негоди. Варто хмарам заволокти небо, як вона зразу ж згортає пелюстки. Квіточка немов засинає. Тому вона і зветься сон.

(За Світланю Приходько)

Завдання до тексту.

– Прочитай заголовок тексту. Як ти думаєш, про що в цьому тексті буде йти мова? (*Учні відповідають*).

– Прочитай перші два речення тексту. Чи змінилася твоя думка щодо змісту цього тексту? Відповідь обгрунтуй.

– Прочитай весь текст. (*Учні читають*). Про що ти дізнався з нього?

Приклад 3

– Про що йтиметься в тексті під назвою «Чому павук – не комаха?»

– Який це буде текст: розповідь, опис чи міркування? Відповідь обгрунтуй.

Приклад 4

– Прочитай заголовки до тексту: «Надійшла весна прекрасна», «Весняні зміни у природі». Поміркуй, про що йтиметься у текстах з такими заголовками.

– Визнач, якого типу це будуть тексти: опис, розповідь, міркування.

– У якому з текстів виклад матеріалу здійснюватиметься в художньому стилі? Чому?

– Доведи, що заголовок «Весняні зміни у природі» передбачає науковий опис.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Науково обгрунтована побудова комплексу вправ (добір, дозування вправ, послідовність виконання), де від розпізнавальних завдань учні переходять до конструктивних, а від них – до творення заголовків, цілком відповідає дидактичним, лінгвістичним і психологічним вимогам та створює систему роботи, спрямовану на розвиток зв'язного мовлення школярів.

Пропоновану методичну систему роботи над заголовком слід розглядати як частину загальнометодичної системи опрацювання в школі, яка, з одного боку, забезпечує органічний взаємозв'язок у вивченні різних розділів програми, підносить на значно вищий рівень функціональність виучуваного лінгвістичного матеріалу (у нашому випадку – заголовка), а з другого боку, – сприяє розв'язанню найважливішого завдання школи: формувати у молодших школярів уміння й навички вільно володіти мовою як засобом спілкування і розвитку.

Дослідження сприяло виявленню нових перспективних проблем сучасної лінгводидактики, що заслуговують спеціального вивчення. До них належать: а) дослідження особливостей використання заголовків у текстах різних типів і стилів, що використовуються в початковому навчанні рідної мови; б) розробка методики придумування заголовків різних типів: заголовок-запитання, заголовок-загадка, заголовок-прислів'я тощо.

Використані джерела

1. Васильківська Н. А. Елементи лінгвістики тексту в початковому курсі української мови : методичний посібник / Н. А. Васильківська. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль : ТНПУ, 2014. – 148 с.
2. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. – К. : ТД «ОСВІТА_ЦЕНТР+», 2018. – 240 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. Т. 3 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – 670 с.

References

1. Vasylykivska N. A. Elementy linhvistyky tekstu v pochatkovomu kursy ukrainskoi movy : metodychnyi posibnyk / N. A. Vasylykivska. – 3-tie vyd., pererob. i dop. – Ternopil : TNPU, 2014. – 148 s.
2. Typovi osvritni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1-2 klasy. – K. : TD «OSVITA_TsENTR+», 2018. – 240 s.
3. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory. V 5 t. T. 3 / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shkola, 1977. – 670 s.

Васильківська Н. А., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін начального обучения Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Україна

ФОРМИРОВАНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ УМЕНИЙ РАБОТАТЬ С ЗАГЛАВИЕМ ТЕКСТА

Доказана необхідність взаємозв'язаного вивчення елементів лінгвістики тексту і формування речевих умінь учасників. Проаналізовані останні дослідження і публікації. Охарактеризовані програма, підручники для початкової школи з точки зору досліджуваної проблеми. Проаналізовані зв'язні письмові висловлювання молодших школярів, виявлені недоліки мови і їх причини. Описані науково-теоретичні основи і методичні рекомендації по розробці елементів лінгвістики тексту, зокрема, методику роботи з заголовком. Представлена класифікація вправ (в залежності від рівня самостійності і пізнавальної діяльності: опознавальні, конструктивні, творчі). Описані різні завдання, які можна пропонувати учням для виконання відповідних вправ. Представлено багато прикладів відповідних завдань на текстовому матеріалі. Визначені перспективи подальших досліджень в даному напрямку.

Ключові слова: лінгвістика тексту; текст; заголовок; комплекс вправ.

Vasylykivska N., Candidate of Pedagogical Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of Philological Subjects of Primary Education of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

FORMING SKILLS OF WORKING WITH TEXT TITLES IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

The necessity of the interconnected learning of the elements of text linguistics and forming communication skills of pupils is proved. Analysis of the latest researches and papers is carried out. Curriculum and textbooks for primary school are studied according to the problem under analysis. Written papers of primary school pupils are analysed, mistakes in their written speech are clarified. Theoretical background and methodological recommendations for working with elements of text linguistics, methods of working with text titles in particular are described. Classification of exercises according to the level of autonomy and cognitive activity is given: defining exercises (exercises for defining relevance of the title and the text, exercises for defining relevance of the title and the text type, exercises for defining relevance of the title and the style of the text); constructive exercises (linguistic experiment, editing, synonymic substitution); creative exercises (exercises for choosing the title to the text, exercises for guessing the content and the form (type, style) of the text according to its title. Various tasks that can be suggested for pupils when doing exercises are described. Many examples of the tasks based on the texts are given. The prospects for further research in this field are defined.

Key words: text linguistics; text; title; complex of exercises.